XO‘JALIK YURITYVCHI SYB’EKTLARINING TASHQI IQTISODIY FAOLIYATI SAMARADORLIGINI TAHLILI

Yakubov Ulugbek Kosimovich
Iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor,
«Moliyaviy tahlil» kafedrasi,
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
Elektron manzil: ulugbekyak@mail.ru
Telefon raqami: (98) 117-24-36

Xo‘jalik yurityvchi syb’ektlarni tashqi iqtisodiy faoliyatini samaradorligi uning yo‘nalishlari, xususan: xalqaro iqtisodiy va moliyaviy hamkorlik, tashqi savdo, chet el investitsiyalarini jalb qilish, O‘zbekiston Respublikasidan tashqaridagi investitsiya yo‘nalishlaridan kelib chiqib samarali boshqarish siyosatini ishlab chiqish, iqtisodiy salohiyatini aniqlash va by orqali faoliyat yzlyksizligini ta’minlash zaryr.

Samaradorlik yuzasidan xorijiy olim K.R.Subramanyam ta’kidlashicha «Iqtisodiy faoliyat, iqtisodiy dasturlar va tadbirlarning foydali natijalar berishi, ishlab chiqarish hajmini erishishga sabab bo‘lgan resurslar sarflariga nisbati bilan tavsiflanadi. Ishlab chiqarish samaradorligi korxona faoliyatining yakuniy natijasini ko‘rsatadi»[1].

A.Sakalas fikricha «Ishlab chiqarilayotgan mahsulot (ish, xizmat), foyda va daromad xajmini oshirish, mahsulot tannarxi va sifatsiz mahsulot ishlab chiqarishni kamaytirish yoki umuman yo‘q qilish bilan bog‘liq bo‘lgan korxona faoliyatining ijobiy natijalaridir»[2].

V.Vibornov va V.Mavrishev: «samara» va «natija» sinonim ekanligi va bir mazmynga egaligini ta’kidlab, iqtisodiy samarani natija va xarajatni nisbati sifatida e’tirof etgan[3].

Muallif S.Sorkina: «Tashqi iqtisodiy faoliyatni xo‘jalik yurituvchi sub’ektning xorijiy hamkorlari bilan olib borayotgan iqtisodiy munosabatlari»[4] deb ta’kidlagan.

Xorijlik iqtisodchi olimlar V.Ballasy, P.Samyelson, L.Skot tashqi iqtisodiy faoliyatning iqtisodiy salohiyatini nazariy talqin etgan bo‘lsalar, Mustaqqil Davlatlar Hamdo‘stligi olimlari I.Lykinov, V.Svobodin «iqtisodiy salohiyat xo‘jalik tizimida resurslarning miqdori va sifati»[5], deb baholagan.

[1]Subramanyam K.R. Financial statement analysis. 11th edition. New York, Mc Graw–Hill Education, 2016.–814 pages.
[2]Sakalas A. Evaluation of Human Capital Role in the Value Creation Process // Procedia–Social and Behavioral Sciences. 2014. № 156.
[3]Выборнов, В.И. Экономическая эффективность промышленного производства: учеб. пособие для вузов / В.И.Выборнов, В.С. Маврищев. – Минск: Выс. шк., 1982.–270 с.
[4]Соркин С.Л. Внешнеэкономическая деятельность предприятия: экономика и управление: учеб. пособие.–Минск: Совр. шк., 2006.–283 с.
[5]Международные правила толкования торговых терминов «Инкотермс 2020» / Публикация Международной торговой палата/ Электронный ресурс.–Режим доступа: http://www.iccwbo.ru

Moliyaviy hisobotlarni taqdim etishning konseptual asosida daromadga: - “...mulkdor badallari bilan bog‘liq bo‘lmagan holda xususiy kapitalning oshishiga olib keladigan aktivlarning oshishi yoki majburiyatlarning kamayishi”, deb berilgan ta’rifdan kelib chiqsak, tashqi iqtisodiy faoliyatning barcha yo‘nalishlarining sarhisob qilinishi va yagona xulosaga chiqish talab etiladi (1-rasm).

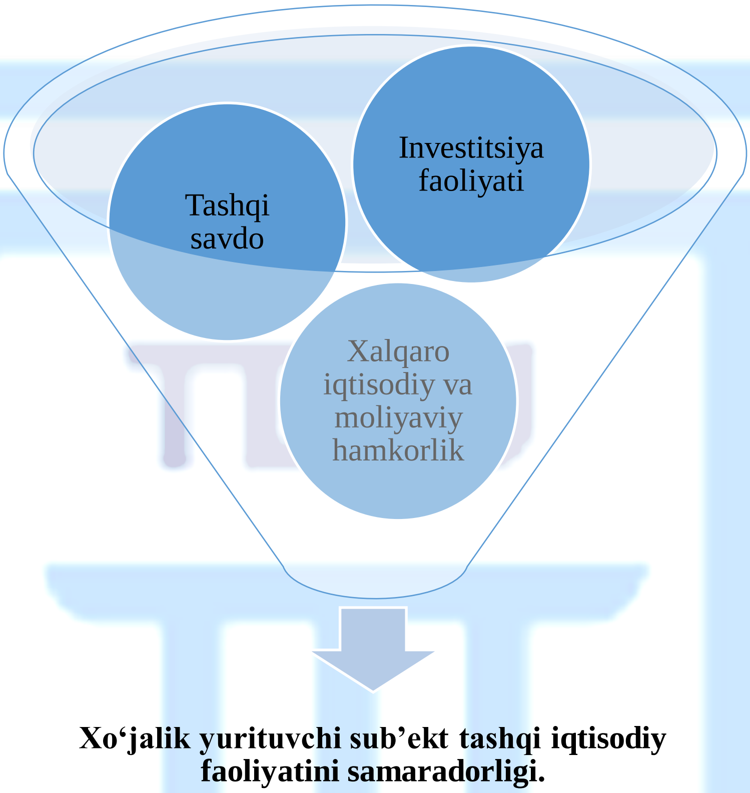

1-rasm. Xo‘jalik yurituvchi sub’ekt tashqi iqtisodiy faoliyati samaradorligini baholashda umumiy xulosani shakllanishi.

Xo‘jalik yurituvchi sub’ektning tashqi iqtisodiy faoliyatini baholashning kompleks tahlil metodikasida miqdor va sifat ko‘rsatkichlari guruhlarga, so‘ngra har bir guruh kesimida tashqi iqtisodiy faoliyat darajasi va ball bo‘yicha interval oralig‘iga ajratlib, ular asosida umumiy xulosaga chiqish belgilangan.

Ta’kidlash kerakki, me’yoriy-huquqiy hujjatlarda, xalqaro va milliy reyting agentliklari tajribasida xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarning tashqi iqtisodiy faoliyati moliyaviy hisobot moddalari asosida, moliyaviy koeffitsientlarga binoan tahlil etilgan. Tadqiqotlarga ko‘ra, moliyaviy hisobot moddalariga binoan aniqlangan moliyaviy koeffitsentlar har doim ham tashqi iqtisodiy faoliyat sub’ektlarining yo‘nalishlari doirasidagi yakuniy moliyaviy holatni to‘laqonli izohlamagan. Shu sababdan, tashqi iqtisodiy faoliyat samaradorligini baholashda iqtisodiy tahlil yondoshuvini sof foyda, mahsulot(ish, xizmat)larni

sotishdan tushum, jami aktivlar aloqadorligida baholash maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Косимович, Я. У. (2024). Ташқи савдо фаолиятида мақбул ечимни топиш масалаларини таҳлили. World scientific research journal, 26(2), 199-205.
2. Kasimovich, Y. U. (2021). Developing A Model On The Basis Of A System Of Indicators Determining The Efficiency Of Foreign Trade Activities. Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry, 12(7).
3. Якубов, У. К., & молия институти Бюджет, Т. Бухгалтерия ҳисобининг ислом модели ва ўзбекистонга инвестициялар жалб этилишидаги ўрни.
4. U.K.Yakubov, G.S.Maxmudova. (2022). Biznes tahlil: Operatsion tahlil-1,2. (Darslik). –T.: “Nihol print”, 205 b.
5. Umarov Z.A. Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobi va auditining nazariy-uslubiy masalalari / Monografiya, IQTISOD-MOLIYA, 2021 yil, 127 b.
6. Toymuxamedov I., Umarov Z., Xusainov G. Naqd pulsiz hisob-kitoblar va to‘lov tizimi. O’quv qo‘llanma. – 2018.
7. Umarov Z.A. Banklarda buxgalteriya hisobi. Darslik. –T.: “Innovatsion rivojlantirish nashriyot-matbaa uyi” 2021, 612 b.
8. Umarov Z.A. Yangi bank xizmatlari, ularni rivojlantirish Bozor, pul va kredit jurlali №1 2019 y.
9. Юлдашев, Ж. А. ТИЖОРАТ БАНКЛАРИДА МИЖОЗЛАР БИЛАН МУНОСАБАТЛАР ҲОЛАТИНИ БАҲОЛАШ УСУЛИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.
10. Qlichev Baxtiyor Pardayevich. (2024). Xo‘jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari. YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT, 4 (2024), 754–759
11. Klichev Bakhtiyar Pardayevich. (2024). Problematic Aspects of Organizing Cvp-Analysis in the Enterprises of Uzbekistan // Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 5(5), 241–248. Retrieved from https://wos.academiascience.org/index.php/wos/article/view/4906
12. Kholdorov Sardor Umarovich. (2024). LIQUIDITY RISK MANAGEMENT IN THE BANKING SECTOR: CHALLENGES, STRATEGIES AND IMPLICATIONS. World Scientific Research Journal, 26(3), 122–131. Retrieved from http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/3255
13. Qlichev Baxtiyor Pardayevich. (2024). Korxonalarda operatsion faoliyat samaradorligini tahlil qilish masalalari. *World Scientific Research Journal*, *26*(3), 86–94. Retrieved from http://wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/3251
14. Косимович, Я. У. (2024). Ташқи савдо фаолиятида мақбул ечимни топиш масалаларини таҳлили. World scientific research journal, 26(2), 199-205.

15. ҚЛИЧЕВ, . Б. П. (2022). ИШБИЛАРМОНЛИК ФАОЛЛИГИ ТАҲЛИЛИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ. *Архив научных исследований*, *2*(1). извлечено от https://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/373

16. *Кличев, Б. (2023). Корхоналарда маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми таҳлилини такомиллаштириш масалалари. Направления развития благоприятной бизнес-среды в условиях цифровизации экономики, 1(01), 170–173.* https://doi.org/10.47689/TSUE2022-pp170-173

17. *Qlichev, B. (2024). Korxonalar faoliyatini rivojlantirishda operatsion faoliyat tahlilining zarurligi. Mintaqani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari, Konferensiya to‘plami. Termiz, O'zbekiston. 15-iyun 2024-yil.* https://doi.org/10.5281/zenodo.11909171

18. Yakypbaevich, I. J. ., Abrarovich, Y. J. , Akhtamovich, H. S. ., & Bekmurodova. (2023). COMMERCIAL BANKING, CREDIT OPERATIONS, PROVISION OF COLLATERAL, ASSESSMENT MECHANISMS. *FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION*, *2*(4), 6–13. Retrieved from https://mudarrisziyo.uz/index.php/innovatsiya/article/view/251

19. *Қличев Бахтиёр Пардаевич, (2023). Корхоналарда маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми таҳлилини такомиллаштириш масалалари. Issues of improving the analysis of the volume of production at enterprises. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ,13(7), 42–49. Retrieved from* http://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/2782

20. Abdullayev, A., & Djamalov, H. (2023). ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF THE INTERNAL CONTROL SERVICE FOR THE FULFILLMENT OF TAX OBLIGATIONS OF ENTERPRISES. *Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology*, *8*(4), 297-307.

21. Худоёров О.О. (2023). Банк тизимини рақамлаштириш шароитида рақамли банк технологияларини жорий қилиш . ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 13(7), 99–107. Retrieved from http://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/2788

22. Xudoyorov, O. O. (2023). Bank daromadlarini oshirishda masofaviy bank xizmatlarini tutgan o ‘rni.

23. Odilovich, K. O. (2024). IMPACT OF REMOTE BANKING SERVICES ON BANK INCOME. *International Journal of Education, Social Science & Humanities*, *12*(6), 82-86.

24. Majidov, J. K. (2019). Ways of improving management of credit portfolio at commercial banks. *International Journal of Research in Social Sciences*, *9*(3), 725-736.

25. Мажидов Ж. (2024). Тижорат банклари активлар портфелларининг сифатини ошириш бўйича хориж тажрибаси ва унинг ўзига хос хусусиятлари. (2024). *Ustozlar Uchun*, *1*(4), 1463-1467. https://pedagoglar.org/index.php/02/article/view/3878